

PROCESE ȘI STRUCTURI SINTACTICE „MARGINALIZATE” ÎN
SINTAXA ROMÂNESCĂ ACTUALĂ. CONSIDERAȚII
TERMINOLOGICE DIN PERSPECTIVĂ DIACRONICĂ ASUPRA
CONTRAGERII – CONSTRUCȚIILOR – ELIPSEI

Constantin-Ioan Mladin

Universitatea 1 Decembrie 1918 Alba-Iulia

RESUMÉ

Cette contribution se donne pour but d'entreprendre une analyse de trois phénomènes (mécanismes) syntactiques intimement liés entre eux: la contraction, les constructions, l'ellipse, tels que ceux-ci se présentent dans la grammaire roumaine (pré)moderne et contemporaine. Une attention privilégiée est réservée à la présentation diachronique des champs terminologiques afférents aux termes en question.

§ 1. Seria sinonimică **abreviere – contragere – construcție – elipsă – omisiune – prescurtare – reducere – substituire – scurtare** este curentă în terminologia sintactică românească (mult mai pronunțat în cea antebelică), situație explicabilă nu numai prin faptul că noțiunile denumite de acești termeni se suprapun frecvent, ci și prin aceea că unii dintre acești termeni sunt în mod curent echivalenți în alte terminologii (în stilistică, în retorică și, mai nou, în pragmatică, în naratologie – pentru a ilustra numai cu unele domenii umaniste) și chiar în limba-obiect (ca lexeme).

Gramatica românească, la începuturile perioadei sale moderne, acorda o deosebită importanță **contragerii**, consecința directă și imediată a acestui fapt manifestându-se sub forma preocupării relativ scăzute pentru descrierea subordonatelor¹ – rezultat firesc al admiterii unei corespondențe între părți (mai ales secundare) de propoziție și propoziții, precum și a interpretării cu convingere a structurilor gerunziale, infinitivale și participiale ca structuri secundare generate prin scurtarea propozițiilor. De aceeași atenție sporită se bucurau **contragerea, construcțiile și elipsa**, ca reflex al dorinței de explicare a unor fenomene morfosintactice insuficient înțelese și aprofundate în această perioadă, precum subiectul inclus, verbul și expresia verbală impersonal(ă),

¹ Semnificativă este aserțiunea: „subordinatele de orice fel au ca menire aceia de a ține locul unui membru din propozițiunea de care depind” [52, p. 253]. Contragerea este discutată în capitolul intitulat, la fel de elocvent, *Înlocuirea prin propozițiuni întregi a părților secundare ale unei propozițiuni simple dezvoltate* [p. 239].

propoziția monomembră. De aici decurg toate speculațiile privind absența (neexprimarea) unităților sintactice intrapropoziționale în anumite situații.

Aceste rânduri își propun să ordoneze informațiile vehiculate în sintaxa românească (pre)modernă și contemporană în legătură cu termenii indicați, care denumesc alternativ unele proprietăți ale limbii și unele instrumente metalingvistice.

§ 2. Construcțiile cu verb-predicat la mod nepersonal (gerunziu – modul privilegiat, dar și participiu sau infinitiv) sunt considerate, în mod explicit, propoziții de către C. Loghin [p. 164], cu aceeași întrebuintare apărând termenul **construcție** la C. Șotropa [p. 201-202] ori la Kr. Sandfeld și H. Olsen [p. 291]. Un statut identic primesc structurile sintactice numite: **contragere**, **substituire** – la I. Manliu [p. 253], **substituire a propozițiunii secundare** – la C. Șotropa [p. 201-202], **substituire de dependentă** – la H. Tiktin [p. 224], **substituțiune propozițională** – la E. Popovici [p. 223-226].

Contragere desemnează și propozițiile cu părți multiple (numite **propoziții contrase**), considerându-se că acestea sunt decompozabile în atâtea propoziții simple câte membre coordonate sunt în compunerea părții multiple [40, p. 26-27; 47, p. 198; 14, p. 497, 498].

Scrierile noastre vechi de gramatică consemnează două păreri în privința părților de propoziție care pot fi **multiple**: (1) pot fi multiple atât părțile principale de propoziție, cât și cele secundare [40, p. 26-27; 47, p. 198] sau (2) multiple sunt numai subiectele, numele predicative și amplificările relative la aceeași parte de propoziție (adică: atribute, complemente, circumstanțiale) [59, p. 155].

H. Tiktin [p. 215-216] se arată categoric în privința imposibilității ca și predicatul să poată forma o parte multiplă de propoziție – „Propozițiile cu mai multe subiecte care se raportează la același predicat sunt propoziții simple, necuprinzând decât un singur verb finit. Subiectele formează un tot gramatical cu privire la predicat (subiect multiplu). ” – , în ciuda folosirii, alături de **subiect multiplu**, **predicativ multiplu** (adică nume predicativ), **complement multiplu** și **circumstanțial multiplu**, a termenului **predicat multiplu** (*fură și jură*). Propozițiile cu un singur subiect și cu mai multe predicate (cu predicat multiplu, în terminologia lui H. Tiktin) „sunt a se considera fraze” iar „propoziția care cuprinde o parte multiplă se poate adesea rezolva în atâtea propoziții câte membre coordonate are partea multiplă” (*Tatăl și muma au plecat* > *Tatăl a plecat, Muma a plecat*); „Propozițiile care se pot rezolva [sic !] în acest mod, sunt numite de mulți gramaticieni **propoziții contrase**,

considerându-se ca formate prin contragere din mai multe propoziții cu câte unul din membrele coordonate ale părții multiple. ”.

Cea dintâi poziție amintită este susținută, cu argumente fragile, de către Gh. D. Scraba [p. 125]: „Propozițiile în care subiecte asemănătoare pot avea același predicat, ori predicatul asemănătoare același subiect, pentru că aceste propoziții se pot desface în două sau mai multe propoziții: *Aurul și argintul sunt metale* = *Aurul este metal, Argintul este metal*; *Școlarul citește, socotește și scrie* = predicat compus din trei părți, putând da naștere la trei propoziții. ”.

Ideea este exprimată, mai concis și cu mai multă claritate, de către Gh. N. Costescu [p. 499-500]: „Dintr-o propozițiune contrasă, formăm atâtea propozițiuni câte părți omogene sunt”: *Ștefan cel Mare și Ion Vodă cel Cumplit au fost domnii Moldovei* „Ștefan cel Mare a fost domnul Moldovei + Ion Vodă cel Cumplit a fost domnul Moldovei”; *Amândoi au luptat și au învins pe turci* „Amândoi au luptat cu turcii + Amândoi au învins pe turci”; *Dumnezeu atotputernic, atotștiutor și milostiv i-a ajutat* „Dumnezeu atotputernic i-a ajutat + Dumnezeu atotștiutor i-a ajutat + Dumnezeu milostiv i-a ajutat”; *La Podul Înalt, românii s-au luptat cu coasa, cu toporul și cu arcul* „La Podul Înalt, românii s-au luptat cu coasa + La Podul Înalt, românii s-au luptat cu toporul + La Podul Înalt, românii s-au luptat cu arcul”.

Părțile care formează partea compusă a unei propoziții sunt numite: (1) **membre** [47, p. 198], (2) **membre coordonate** [59, p. 215-216], (3) **părți omogene** [40, p. 26-27; 14, p. 499], (4) **reducere (a propoziției subordonate)** [33, p. 167].

Prin introducerea termenului **parte comună**, parte a propoziției la care se raportează părțile omogene, I. Manliu [p. 26-27] încearcă o rafinare a discuției. În cele din urmă, distincția se dovedește a fi însă de prisos pentru că, acceptându-se existența predicatului multiplu, se face trecerea din sfera propoziției în cea a frazei: „În *Ion scrie și citește*, *Ion* este partea comună. Partea comună poate fi: un subiect pentru mai multe predicate, un predicat pentru mai multe subiecte, un substantiv pentru mai multe atribute de același fel, un verb ori un adjectiv pentru mai multe complemente de același fel. Nu poate fi însă parte comună o parte secundară pentru mai multe părți principale (un atribut pentru mai multe substantive). Se poate totuși prin inversiune. În *Frumos scrie și citește Ion*, complementul este parte comună pentru două verbe. ” [!].

La alți gramaticieni este mai puțin clar dacă verbele la moduri nepredicative trebuie considerate realmente propoziții, afirmându-se, de exemplu în *Gramatica limbii române* din 1950 [33, p. 167], că, pentru

simplificarea exprimării, subordonatele pot fi contrase (reduse) la părți secundare de propoziție.

Gh. D. Scraba [p. 129] extinde ideea echivalării propoziției și la unele părți de vorbire, recurgând la explicații sofisticate: „Locuțiunile adverbiale [sic !] sunt în realitate propoziții scurtate” (*Pune cartea pe masă* = „Pune cartea **pe** **acel** **obiect** **care** **se** **cheamă** **masă**”); „Adverbele nu fac decât să înlocuiască locuțiuni ori propoziții întregi printr-un singur cuvânt” (*Pune cărțile aici* = „Pune cărțile **pe** **acel** **obiect** **pe** **care** **îl** **numim** **masă**”).

Deși, imediat după apariția primei ediții a *Gramaticii Academiei*, în majoritatea manualelor și a gramaticilor dintre cele mai diverse a fost eliminată sau, cel puțin, a fost neglijată, în mod nejustificat, după cum remarcase deja Mioara Avram [4, p. 261]² discutarea fenomenului **contragerii**³, aceasta dispune de o terminologie surprinzător de bogată, asociind în serii (cvasi)sinonimice termeni mai vechi și termeni noi: (1) **construcție echivalentă** [54, p. 306-310], (2) **contragere** [54, p. 111; 44, p. 357; 4, p. 261 *sqq.*; 18, p. 32, 35, 36; 34, p. 10; 24, p. 36 *sqq.*; 16, p. 16-18; 15, p. 73, 232; 56, p. 74; 12, p. 21 *sqq.*; 46, p. 212, 219; 7, p. 357], (3) **depersonalizare** [43, p. 196], (4) **prescurtare** [11, p. 342 *sqq.*], (5) **reducere** [4, p. 261, 365; 25, p. 123, 28, p. 244-275; 13; 8], (6) **scurtare** [4, p. 261, 365, 5, p. 370⁴], (7) **substituire de dependentă** [10, p. 71, 72], (8) **transformare sintactică** – în transformaționalism, cu precizarea că, aici termenul nu se limitează la contragere.

Cu toate că termenul are o oarecare vechime și oricum este bine fixat în conștiința lingvistică a vorbitorilor, fiind cel mai frecvent și cel mai motivat, **contragere**, nu se poate sustrage tuturor criticilor.

După modelul terminologic **pronume**, pentru contragerile gerunziale (**propoziții gerunziale** la Matilda Caragiu – p. 72], D. D. Drașoveanu [22, p. 75-77, 23, p. 25, 24, p. 37-38] recurge la candidatul descriptor **propredicat**.

² Vechii termeni, cu accepțiunile lor consacrate, nu lipsesc cu desăvârșire din lucrări actuale – *i. e.* : **contragere** [42, p. 61, 85, 165], **elipsă** [42, p. 44 *sqq.*; 19, p. 1311 *sqq.* : „anacolul generalizat constând în sărirea peste partea comunicării considerată dispensabilă”, **eliptic** [42, p. 42 *sqq.*; 19, p. 1177 *sqq.*].

³ Nu trebuie scăpați din vedere nici termenii corelativi contragerii: (1) **dezvoltare** [4, p. 264, 335, 5, p. 370; 13; 46, p. 212; 7, p. 356], (2) **expansiune** [16, p. 32, 35, 36, 17, p. 16-18; 15, p. 73, 232; 56, p. 74; 13, p. 21 *sqq.*; 1, p. 328 *sqq.*; 13; 46, p. 212; 7], (3) **personalizare** [45, p. 357], (4) **transformare a părților de propoziție în propoziții** [46, p. 212; 7, p. 356].

⁴ Deși „nu totdeauna enunțul contras este mai scurt decât cel inițial, cum ar rezulta din denumirile date procedului”.

Argumentul invocat este constatarea că modurile nepredicative (dacă subiectul este exprimat / subînțeles) funcționează ca **nepersonale, nepredicative**, dar rămân **propredicative**, *transformatum*-ul fiind, la rândul său, o **propoziție**.

Sub denumirea de **contragere**, observă D. D. Drașoveanu [24, p. 43, 25, p. 123], se cuprind două transformări distincte: (1) **contragerea** (*Îmbolnăvindu-se, Maria nu s-a dus la școală*) și (2) **abrevierea sau reducerea**, care constă în suprimarea relatorului subordonant interpropozițional și a verbului *a fi*, indiferent de valorile pe care acesta le poate avea, adică verb copulativ, verb auxiliar al pasivului sau verb predicativ (*Bolnavă, Maria nu s-a dus la școală*)⁵. Prima transformare produce **propoziția contrasă**, cea de a doua – **propoziția abreviată** (sau **redușă**). Constatând că termenul **contragere**⁶ este încărcat cu două sensuri – (1) „proces”, (2) „rezultat”), lingvistul [24, p. 39] propune rezervarea infinitivului lung pentru înțelesul de „proces”, ignorând în mod deliberat neajunsul că acesta sugerează o operație de scurtare, și termenul **propoziție contrasă** pentru înțelesul „rezultatul acestui proces”⁷.

D. D. Drașoveanu [*Curs de sintaxă...*, apud G. G. Neamțu – 45, p. 38]⁸ numește **contragere subiectivă** subiectul gerunziului – în *trenul* din *Se aude venind trenul*, gerunziul fiind și el subiect față de verbul finit (*se aude*). Dezvoltând această interpretare, G. G. Neamțu [45, p. 38], vorbește de **contragere infinitivală subiectivă** pe lângă *a putea*, considerând că și la infinitiv lucrurile ar trebui să stea la fel.

Una dintre inovațiile din *Gramatica Academiei*, față de gramatica ante-, inter- și imediat postbelică, este eliminarea unei restricții în delimitarea propoziției, anume obligativitatea prezenței unui verb la mod predicativ. Acceptarea predicăției realizabile și prin procedee alternative, compensatorii conduce la extinderea sferei propoziției prin cuprinderea unor structuri considerate nepropoziționale în gramaticile mai vechi, inovație impusă prin luarea în considerare și a planului enunțării, nu numai a nivelului enunțului. Pe

⁵ Abrevierea poate fi urmată de transformarea de **glisare**.

⁶ După numele modului verbal, propozițiile dobândesc denumiri diferite: (1) **contragere gerunzială** [22, p. 75, 76, 27, p. 54], (2) **contragere infinitivală** [22, p. 75, 76; 45, p. 38], (3) **propoziție contrasă gerunzială** [25, p. 124].

⁷ Vezi și termenul figurat pe care îl folosește Matilda Caragiu [p. 82]: „Frazele ample, cu multe atributive pot fi «strânse» cu ajutorul propozițiilor gerunziale.”

⁸ După „modul funcțiilor de a se realiza”, autorul [26, p. 129] sugerase o altă clasificare a contragerilor: (1) **contragere gerunzială cauzală**, (2) **contragere gerunzială consecutivă** etc.

de altă parte, tratarea ca segmente de propoziție a construcțiilor gerunziale⁹ și infinitivale, atrage după sine reinterpretarea propoziției și a frazei, aceasta din urmă dovedindu-se astfel a fi nu numai un conglomerat de propoziții, ci și un ansamblu constituit dintr-o propoziție și unul sau mai multe segmente cu formă de propoziție¹⁰. Fără a fi întotdeauna riguros definită, o altă unitatea sintactică este sugerată de unele lucrări de lingvistică românească – **construcția**, categorie sintactică distinctă, echivalentă, în majoritatea cazurilor, atât cu o parte secundară de propoziție, cât și cu o propoziție, în virtutea principiului corespondenței dintre părțile de propoziție și propozițiile subordonate. Se vorbește deci de **construcții absolute** – „construcții circumstanțiale participiale, gerunziale și infinitivale care sunt izolate și au o structură complexă, cu un subiect al lor diferit de subiectul propoziției din care formal fac parte” [2, p. 82].

Aceste structuri formează: (1) **constituenți sintactici**¹¹ dezvoltăți la D. Irimia [38, p. 337-339]: (a) **construcții infinitivale relative** (*N-are să aibă cine te salva*) și (b) **construcții gerunziale absolute** (*Căci voi murind în sânge ei pot să fie mari*); (2) **părți de propoziție dezvoltate** la Gh. Constantinescu-Dobridor [12, p. 72-73]: (a) **construcțiile infinitivale relative**, care pot fi: (a₁) **subiective**, cele îndeplinind funcția de subiect (*N-are cine vorbi*), (a₂) **obiective**, cele îndeplinind funcția de complement direct (*N-am ce citi*) și (b) **construcțiile circumstanțiale participiale**, adică construcțiile îndeplinind funcția de circumstanțial temporal sau de circumstanțial cauzal (*Odată rănit, n-a mai venit*); (3) **termeni complecși** (alături de **termenii multipli**) la M. Andrei și I. Ghiță [p. 364-368]¹²: (a) **construcția absolută infinitivală** (*N-am unde pleca*), (b) **construcția absolută gerunzială** (*Venind el la mine, n-am mai putut pleca*) și (c) **construcția absolută participială** (*Plecată în ultima clipă, a ajuns totuși la timp*). Pentru Mioara Avram [5, p. 259] **parte de propoziție complexă** este sinonim cu **parte de propoziție dezvoltată**, termenul sau termenii denumind realități dintre cele mai diferite, printre altele și **construcțiile libere**, adică (1) **construcțiile absolute** (*Acestea*

⁹ Ca în 10, p. 72.

¹⁰ 58, p. 236.

¹¹ Adică și părți de propoziție, și propoziții.

¹² Structuri în componența cărora intră: (1) un **nucleu verbal (predicat potențial)**, exprimat printr-un verb predicativ la un mod nepersonal sau printr-un verb copulativ la mod nepersonal și un nume predicativ și (b) un **subiect**, diferit de subiectul propoziției din care face parte construcția.

zise / fiind zise a plecat) și (2) **construcțiile infinitivale relative** (*N-are ce face; Am unde dormi*).

Apreciind că este neoperantă convenția generală prin care sunt acceptate în clasa construcțiilor absolute numai cele în care subiectul propriu al verbului aflat la mod nepredicativ este diferit de subiectul verbului predicat, Ecaterina Teodorescu [p. 234] propune abandonarea respectivului criteriu: „Indiferent însă de faptul că subiectul este sau nu diferit, exprimat sau neexprimat, dar implicat, organizarea fiind de același tip, anume propozițional, construcțiile trebuie incluse în aceeași categorie, deosebirea dintre un tip și altul urmând a fi făcută prin determinanții: *absolută / nonabsolută*”.

§ 3. Fenomen sintactic oarecum apropiat de contragere este **elipsa**¹³ [53, p. 240-242, 54, p. 362-364¹⁴; 28, p. 276-283], **elidarea** [35, p. 138] sau **omisiunea** [47, p. 222-223¹⁵], și ea eliminată din a doua ediție a *Gramaticii Academiei*¹⁶.

În ciuda faptului că unele părți dintr-o propoziție sunt ori ar putea să fie importante, uneori chiar foarte importante din punct de vedere gramatical, anumite condiții psihologice și pragmatice fac posibilă lăsarea lor deoparte, deoarece sunt neglijabile în ceea ce privește transmiterea sensului [35, p. 235-236]. În general, se acceptă că elidat poate fi subiectul sau predicatul, eventual simultan subiectul și predicatul [40, p. 56-57; 32, p. 255-256; 47, p. 222-223; 21, p. 239¹⁷; 39, p. 143; 59, p. 133, 154-155; 6, p. 107; 33, p. 150-151].

Termenul de **propoziție eliptică** este respins de către N. Drăganu [29], elipsa fiind considerată de sintacticianul clujean „lăsarea neisprăvită a unei propoziții sau întreruperea ei de către alt vorbitor, omisiunea sau curmarea de fapt și intenționată a unor cuvinte ale noastre sau ale alteia, care nu se pot întregi din cele spuse, ori, dacă se încearcă întregirea lor, ea nu e niciodată sigură” [p. 28]. Propoziția redusă la o singură parte de propoziție ar trebui deci

¹³ Opusul ei este **tautologia** [36, p. 438].

¹⁴ După unii există o deosebire între elipsă și subînțelegere, eliptice fiind numai construcțiile care s-au impus ca atare prin folosirea lor repetată (în: proverbe, zicători, saluturi, urări).

¹⁵ „Eliptică se numește propoziția [...] în care o parte oarecare nu este exprimată prin cuvinte; partea aceasta fiind esențială pentru forma gramaticală a propoziției, trebuie să rezulte din raportul noțiunilor unite în propoziția eliptică și să fie ușor de întregit.”. Andra Șerbănescu [55, p. 93] respinge omisiunea, ca formă de manifestare a elipsei (subiectul inclus și subiectul subînțeles), considerând-o un fenomen pur gramatical, corelat cu alte particularități de structură ale limbii.

¹⁶ Prima versiune a tratatului academic îi consacră un capitol separat [p. 241-247].

¹⁷ Cei doi gramaticieni numesc totuși eliptice numai construcțiile în care lipsește verbul copulativ.

să fie numită, după N. Drăganu, **propoziție brahilogică**, adică **scurtată** [p. 14-15], brahilogia fiind numai o **elipsă aparentă** [p. 28]¹⁸.

Elipse sunt considerate de către I. Manliu [p. 56-57] și situațiile când lipsesc propoziții întregi (*Dacă ar veni ! < Ce bine mi-ar părea dacă ar veni !; Tăcere ! < Să fie tăcere; Unde ? < Unde mergeți ?*). Extinderea termenului la aceste situații este evident improprie întrucât: **(1)** în primul exemplu doar subiectul nu este exprimat, înțelesul propoziției fiind incomplet datorită caracterului subordonator pe care ea îl are; **(2)** în ultimele două cazuri avem a face cu două obișnuite propoziții eliptice, atât de subiect cât și de predicat, realizarea lor materială reducându-se la complement, respectiv la circumstanțial.

Admițând că există elipsă și la nivelul frazei, așa cum consideră I. Iordan [36, p. 235-236], ar putea fi acceptată totuși prima dintre situațiile evocate. Cu toate că lingvistul vorbește despre elipsa din interiorul frazei, el plasează exemplele următoare, la fel ca I. Manliu de altfel, la nivelul propoziției cu precizarea că am avea în față: **(1)** fie o situație de elipsă a unui verb nepredicativ (*La mai mare ! < Să ajungi la un post... mai mare ! [?]*), **(2)** fie elipsa propoziției principale (*Fericit cine se poate retrage în sine < Este fericit cine... – lipsește numai copula !*); **(3)** fie elipsa propoziției secundare, mai ales a comparativei (*Se poartă mai frumos decât oricând < ... decât s-a purtat oricând*), **(4)** fie elipsa ambelor propoziții, dacă fraza este formată numai din două (*Azi un ou, mâine un bou – de fapt, în absența predicatelor, elipsa se plasează la nivelul propoziției, nu la cel al frazei !*), **(5)** fie elipsa propoziției principale în întregime (*De-ar veni tata ! < M-aș bucura dacă...*).

Manifestată destul de debil în toate aceste cazuri, elipsa este este mult mai evidentă în altele, discutate tot de către I. Iordan [37, p. 433-438]. Acesta enumeră următoarele posibilități de neexprimare a unor părți de vorbire (propoziție): **(1)** articolul posesiv la genitiv (*La baza vieții individuale, cât mai ales [a] celei sociale*), **(2)** articolul adjectival (*Pare a fi cel mai leneș și [cel (mai)] obraznic*), **(3)** articolul nehotărât (*Câte o mreană neastâmpărată sau [o] roșioară curioasă*), **(4)** articolul hotărât (*În prim[(u)] rând*), **(5)** complementul indirect (*Motiv căruia spartanii [îi] atribuiau*), **(6)** complementul direct (*E*

¹⁸ Pentru opoziția **elipsă vs. brevilocvență**, în accepțiunea lui N. Drăganu (ideea nu se desfășoară discursiv, rămânând concentrată în planul semantic al unui singur termen sau al unui grup restrâns de termeni, cu caracter de construcție fixă: *singur cuc, beat criță*), vezi 39 [p. 108]. Considerată un fenomen plasat la nivelul structurilor cognitive, unde cunoașterea este, deseori, fragmentată, brevilocvența / brahilogia nu interesează discutarea elipsei, după Andra Șerbănescu [55, p. 93].

păcat să te obosim și [(să) te] *chinuim*), (7) *se* (cu valoare de subiect – !) (*Se lumina și* [se] *întuneca*), (8) verbul – copula (*Fiindcă, dacă intelectuali* [fiind], *nu mai puțin ignoranți, ei au uitat*), (9) auxiliarul morfologic (*Nu a câștigat, nici* [nu a] *pierdut nimic*), (10) auxiliarul de mod, de obicei *a putea* (*Nu se va putea răcori*, [nu se va putea] *aclimata noilor cerinți*), (11) adverbul (*Cărțile D-sale bine gândite și* [bine] *scrise*), (12) prepoziția (*N-au* [de] *ce să se amestece*).

I. Suchianu și M. Stroescu [p. 256-258] clasifică elipsele, făcând distincție între: (1) **elipsa naturală** – elipsă care corespunde neexprimării subiectului inclus și (2) **elipsa artificială** – aceasta putând fi: (a) **elipsă de părți secundare sau de vorbe** (*Tu mare, eu mare, cine să ne tragă cizmele ? – dacă ?!*), (b) **elipsă de părți principale** (*Ușa ! < Închide tu ușa !*) și (c) **elipsă de propoziții întregi** (*Trăiască România ! < Doresc să trăiască România*).

Primele noastre gramatici moderne și, după exemplul acestora și gramaticile actuale, numesc propoziția din care lipsește subiectul **propoziție eliptică de subiect**, cea din care lipsește predicatul, **propoziție eliptică de predicat**, în fine, cea din care lipsește atât subiectul cât și predicatul, **propoziție eliptică de subiect și predicat** [47, p. 222-223; 60, p. 223]. A. Frunză [p. 255-256¹⁹] atribuie propoziției lipsite de subiect termenul de **propoziție impersonală**, nu **propoziție eliptică**, pentru că în structuri de tipul *Scriu, Citești, Vino* subiectul și predicatul sunt cuprinse în verb. Se conturează astfel ideea că nu orice propoziție cu subiect neexprimat este neapărat și eliptică. Pentru că această restricție a avut inițial în vedere verbele și expresiile impersonale (unipersonale), Gh. D. Scraba denumește propoziția eliptică și **propoziție defectivă**²⁰. V. B[rateș] [p. 41] manifestă mai multă prudență atunci când afirmă că „În *foc !, amurgește* există subiect și predicat în sens de funcții, nu există însă ca formă, în primul enunț, la celălalt predicatul. ”. Dimpotrivă, I. Iordan [36, p. 235-236] se dovedește chiar foarte tranșant în privința excluderii propozițiilor cu subiect neexprimat din categoria elipticelor: „Dacă lipsește subiectul construcția nu e eliptică. Nu avem elipsă nici atunci când subiectul se subînțelege. ”. M. Dragomirescu și N. I. Rusu [p. 239] înțelegeau același lucru numind eliptice numai propoziții din care lipsește predicatul, deși cei doi admit

¹⁹ Idee preluată de la H. Tiktin [p. 133].

²⁰ 30, p. 353: *Tună* – se subînțelege totdeauna același subiect (fenomenul meteorologic corespunzător), *Se lucrează / bea / mănâncă / cosește / ară / merge*; 49, p. 124: *Mi-e somn / foame, Se spun / zice / înțelege, A fost poftit* (la masă).

că poate lipsi, chiar foarte des, și subiectul, „fie că e prezent în minte, fie că e subînțeles”.

Discutarea elipsei antrenează, nu întotdeauna într-o clară delimitare (de la un autor la altul), situație acutizată de inerența circularității lexicologice / lexicografice a unor definiții²¹, și alți termeni, aflați în relație de sinonimie (de diferite grade) sau de implicație unilaterală: (1) **glisare** (de la dreapta la stânga) [28, p. 277²²], (2) **omisiune** [28, p. 276-283], (3) **omitere** [*ibidem*], (4) **subînțelegere**²³, (5) **suprimare** [28, p. 276-283], (6) **suspensie** [1, p. 243²⁴; 28, p. 277; 13], (7) „**zeugm**” [31, p. 60]²⁵.

Pentru V. Șerban [53, p. 241, 54, p. 364] **suspensia** este subordonată **elipsei**, fiind „O elipsă de un fel deosebit... ” („Cel ce formulează o comunicare întrerupe exprimarea, lăsând nerostite cuvinte sau propoziții care pot, de asemenea, să fie ușor subînțelese. ”), în timp ce pentru D. D. Drașoveanu [28, p. 277] **suspensia** și **elipsa** sunt fenomene diferite dar de același rang (**suspensia** presupune noncontinuare, **elipsa** presupune suprimare). Tot diferită de **elipsă** este **suspensia** și pentru Gh. Constantinescu Dobridor [13]: „întrerupere voită a șirului gândirii, a comunicării, când restul este și poate fi subînțeles sau când vorbitorul caută anumite cuvinte... ”.

Mai mult, Valeria Guțu Romalo [p. 138] pune în relație **contragerea** cu **elipsa** (**elidarea**): „considerarea acestor construcții ca fiind rezultate ale unor

²¹ I. e. : „Omiterea unor elemente fără ca înțelesul comunicării să sufere se numește elipsă” [1, p. 241]. Alte exemple pentru asemenea situații vezi chiar în cuprinsul acestui articol, *passim*.

²² Constă în preluarea funcției unui ocupant suprimat prin elipsă în șirul vorbirii: *cinci ridicat la puterea X > cinci la puterea X*.

²³ După S. Stati [p. 189, 190-191], „Subînțelegerea se referă la cuvinte enunțate într-un text precedent (și care, tocmai de aceea, nu trebuie reluate) sau care urmează a fi enunțate într-o frază succedentă” iar „Elipsa e concepută ca un fenomen facultativ, cu mențiunea că anumite construcții eliptice nu sunt sinonime cu perechile lor neeliptice. ”. În alți termeni, D. D. Drașoveanu [28, p. 277] apreciază că subînțelegerea presupune absență prin nonrepetare, în timp ce elipsa presupune absență prin suprimare.

²⁴ „Din categoria faptelor de această natură [elipsa] face parte și suspensia, adică întreruperea voită a comunicării în momentul în care restul poate și este preferabil să fie subînțeles. ” [1, p. 243].

²⁵ „o construcție sintactică, care constă în lipsa de enunțare într-unul din membrii frazei a unui cuvânt sau a unei îmbinări de cuvinte, care sunt exprimate într-o formă identică sau analogă în constituentul din imediata vecinătate, și care, obligatoriu, trebuie implicit restabilit pentru ca acest constituent al frazei să fie inteligibil”: *Le crime était avéré, la loi était formelle > Le crime était avéré, la loi formelle*. În articol apare forma masculină sau neutră (**zeugmul**), lucrările actuale de stilistică preferă însă forma feminină (**zeugma**).

elidări: propoziția *Masa aceasta este de lemn*, poate fi interpretată ca o «contragere» din *Masa aceasta este (o) masă de lemn*”.

Gh. Dragomirescu [p. 405] operează distincția: **(1) elipsă lexicală** – elipsă care are în vedere elemente de ordin lexical din sintagme, locuțiuni...²⁶ și **(2) elipsă gramaticală** – vizează elemente gramaticale, unități sintactice dispensabile pentru comunicare), în sintaxă interesând numai cea din urmă.

În interiorul elipsei gramaticale, D. D. Drașoveanu [28, p. 279] deosebește: **(1) elipsa neurnată de glisare** (*laudă adusă înțelepciunii* > *laudă înțelepciunii*) și **(2) elipsa urmată de glisare** (*cinci ridicat la puterea X* > *cinci la puterea X*).

Din perspectiva mecanismelor sintactice, semantice și pragmatice răspunzătoare de actualizarea proceselor psihologice pe care elipsa le presupune în trecerea de la structura de adâncime la cea de suprafață, aceasta este examinată de către Andra Șerbănescu [55, p. 98]. Astfel este recunoscută: **(1) elipsa de tip sintactic**, în interiorul căreia sunt deosebite următoarele varietăți: **(a)** elipsa categoriei guvernate (– *Am citit lecția*. – *Ai citit ?*), **(b)** elipsa categoriei guvernante (– *Am citit lecția* – *Lecția ?*), **(c)** elipsa constituentului propozițional și înlocuirea lui în interiorul propoziției subordonate (*Ce zici de propunerea / posibilitatea / ideea [să bem sticla] ?* > *Ce zici de sticlă ?*); **(2) elipsa de tip semantic** – elipsa indicatorilor pentru funcția metalingvistică (– *Am venit cu Maria*. – *Care Maria ?*); **(3) elipsa de tip pragmatic**, care prezintă subtipurile următoare: **(a)** elipsa ca simplificare a propozițiilor ecuative (– *Cine a venit, a venit Ion ?* – *Cine a venit, Ion ?*), **(b)** elipsa verbului identic lexical, dar performat la momente diferite – prin adaptare la context (– *Ce mănânci (friptură, prăjitură etc.) ?* > *Ce mănânci ?*), **(c)** elipsa implicațiilor discursive cu care intră în relație logică unii constituenți ai enunțului (– *Vii, după cum ai promis, sau te-ai răzgândit încât nu mai vii ?* > – *Vii sau nu vii ?* = „Vino odată !”), **(d)** elipsa performerului explicit și redistribuirea legăturilor sintactice în coordonare (– *Te întreb dacă plecăm, pentru că nu mai am răbdare să mai aștept* > – *Plecăm, pentru că nu mai am răbdare să mai aștept ?*).

O analiză asemănătoare, prin prisma teoriei gramaticale „a guvernării și a legării”, a fost întreprinsă înainte de către Camelia Stan [p. 375], o soluție interesantă primind structurile în care apar categorii vide: **(1)** structurile cu

²⁶ Ea are două specii: **(1) elipsa vie** (se păstrează încă în minte cuvântul omis: *a cumpăra la liber* < *a cumpăra LA PREȚ liber*) și **(2) elipsa „uitată”** (cuvântul omis nu se mai păstrează în minte: rom. *văr* < lat *consobrinus verus*).

categorii vide sunt explicabile cu ajutorul principiului proiecției, ca urmare a aplicării unor reguli opționale (*Iar acum (să mergem) sus pe munte > Iar acum, sus pe munte*) și (2) structurile cu categorii vide sunt variante libere ale structurilor cu verbul exprimat (*Ion cumpără cărți și Maria (cumpără) caiete > Ion cumpără cărți și Maria caiete*).

§ 4. Examinarea, chiar și succintă, a aspectelor în chestiune, face posibilă formularea concluziilor următoare:

(1) Contragerii, construcțiilor și elipsei s-ar cuveni să li se acorde astăzi mai multă atenție, în special din perspectivă stilistică și / sau pragmatică, dat fiind locul însemnat pe care aceste fenomene îl dețin în actul comunicării.

(2) Se impune ca lucrările de gramatică descriptivă (normativă), atât cele ample – inclusiv viitoarea ediție a *Gramaticii Academiei*, precum și cele de mai mică anvergură, să reconsidere și să valorifice contribuțiile oferite de studiile disparate consacrate contragerii, construcțiilor și elipsei, întrucât acestea, depășind viziunea mecanicistă din primele noastre lucrări moderne de gramatică, sunt în măsură să ofere o mai bună înțelegere a unor transformări la care sunt supuse în mod regulat diverse structuri sintactice, devenite astfel, în procesul vorbirii, cu toate implicațiile de natură pragmatilistică ce decurg de aici, structuri sinonime în variație liberă.

(3) Este imperios necesar ca standardizarea (unificarea) și armonizarea terminologică intra- și interlingvistică să dubleze demersul sugerat în plan conceptual (cu cele două aspecte ale sale), întrucât este ușor de constatat că unii dintre termenii vehiculați în legătură cu fenomenele discutate prezintă, în momentul de față, serioase inconveniente. Termeni precum **abreviere**, **construcție**, **defectiv**, **elidare**, **(pre)scurtare**, **substituire**, **suprimare**, **suspensie** etc. , obținuți prin terminologizare internă sau prin specializarea semantică a unor lexeme din limba-obiect, sunt susceptibili să genereze, prin sinonimie sau prin omonimie, confuzii cu fenomene din alte compartimente lingvistice.

BIBLIOGRAFIE:

1. Academia Republicii Populare Române, *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, EARPR, [București], 1954
2. Academia Republicii Socialiste România, *Gramatica limbii române*, vol. al II-lea, EARSR, București, 1966² [ed. revăzută și adăugită]
3. Andrei, Mihail, Iulian Ghiță, *Limba română. Fonetică, lexicologie, morfosintaxă. Sinteze și exerciții*, Ed. Corint, București, 1996³ [ed. revizuită și mult îmbogățită]
4. Avram, Mioara, *Contragerea propozițiilor și dezvoltarea părților de propoziție*, LL, II, 1978, p. 261-267
5. Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, EARSR, București, 1986
6. Barbu, N. I. , *Sintaxa limbii române după metoda istorico-stilistică*, Ed. Gina, Alecu Zarchievici, București, 1947² [ed. revăzută și adăugită]
7. Bejan, Dumitru, *Gramatica limbii române. Compendiu*, Ed. Echinox, Cluj, 1997²
8. Bidu-Vrânceanu, Angela, Cristina Călărășu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, EȘ, București, 1997
9. B[rateș ?], V. , *Analiza noțiunii de propoziție*, CV, II, nr. 2, 1950, p. 39-43
10. Caragiu, Matilda, *Sintaxa gerunziului românesc*, SG, II, 1957, p. 61-89
11. Colbert, Bruno și Emilia Savin, *Participiul prezent german și gerunziul românesc*, AUB, XIII, 1964, p. 337-347
12. Constantinescu-Dobridor, Gh. , *Sintaxa limbii române*, EȘ, București, 1998² [ediție revăzută]
13. Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, *Dicționar de termeni lingvistici*, Ed. Teora, București 1998²
14. Costescu, Gh. N. , *Metodica limbii române*, vol. I, Ed. Viața Românească, București, 1920²
15. Coteanu, Ion, *Gramatică, stilistică, compoziție*, EȘ, București, 1990
16. Diaconescu, Ion, *Observații pe marginea corespondenței dintre părțile de propoziție și propozițiile subordonate*, LL, I, 1982, p. 25-36
17. Diaconescu, Ion, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, EȘE, București, 1989

18. Diaconescu, Paula, *Gramatica tradițională. Recitare*, LR, XXXI, nr. 2, 1982, p. 111-115
19. Dimitriu, Corneliu, *Tratat de gramatică a limbii române. 2 Sintaxa*, Institutul European, [Iași], 2002
20. Dragomirescu, Gh. , *Îmbinările de cuvinte indivizibile, analizabile și neanalizabile*, LL, VIII, 1964, p. 391-410
21. Dragomirescu, Mihail și N. I. Rusu, *Manual de limba română (Carte de citire și gramatică). Conform programei din 1934 pentru clasa III a școalelor secundare de băieți și fete*, Ed. librăriei ziarului „Universul”, București, 1936
22. Drașoveanu, D. D. , *Categoriile gramaticale de relație și de opoziție ale limbii române*, CL, XX, nr. 1, 1975, p. 67-79
23. Drașoveanu, D. D. , *De la morfemul pe la un sistem al determinanților substantivului*, PS, p. 11-32
24. Drașoveanu, D. D. , *Propoziții contrase și propoziții abreviate (I)*, CL, XXXIII, nr. 1, 1988, p. 35-47
25. Drașoveanu, D. D. , *Propoziții contrase și propoziții abreviate (II)*, CL, XXXIV, nr. 2, 1989, p. 123-134
26. Drașoveanu, D. D. , *Sensul relațional și expresia lui în limba română*, Cluj-Napoca, 1974, [teza. doc.]
27. Drașoveanu, D. D. , *Sintaxa participiului și diateza pasivă – categorii în contradicție*, CL, XXIV, nr. 1, 1979, p. 53-58
28. Drașoveanu, D. D. , *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Ed. Clusium, 1997
29. Drăganu, Nicolae, *Elemente de sintaxă a limbii române*, Institutul de lingvistică română, București, 1945
30. Drăganu, Nicolae, *Istoria sintaxei*, Institutul de lingvistică română, București, 1945
31. Frai, Ana, *Elipsa și alte construcții similare*, LMS, vol. II, 1973, p. 54-62
32. Frunză, A. , *Gramatica limbii române*, Tipografia Curții regale, F. Göbl Fii, București, 1918
33. *Gramatica limbii române. Manual unic pentru clasele medii VIII-XI*, ESLȘD, [București], 1950
34. Gruiță, G. , *Subordonata consecutivă*, LLR, XVI, nr. 1, 1987, p. 8-10
35. Guțu Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, EDP, București, 1973

36. Iordan, Iorgu, *Gramatica limbii române*, Cartea românească, București, 1937
37. Iordan, Iorgu, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, Institutul de arte grafice Alexandru A. Terek, Iași, Socec, București, 1948²
38. Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Ed. Polirom, Iași, 1997
39. Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Ed. Polirom, [Iași], 1999
40. Loghin, Constantin, *Gramatica limbii române. La îndemâna oricui*, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1941
41. Manliu, Ioan, *Curs elementar de limba română. Etimologia, ortografia și compozițiunile*, Ed. librăriei Socec & Comp. , București, 1892⁵⁰
42. Merlan, Aurelia, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2001
43. Neamț[u], Gavril, „*Predicatul nominal” și determinanții săi. Probleme de teorie și analiză*, Cluj-Napoca, 1977, [teza. doc.]
44. Neamțu, G. G. , *Despre auxiliare. Cu privire specială la „a fi”*, CL, XVI, nr. 2, 1971, p. 355-363
45. Neamțu, G. G. , *Predicatul în limba română. O reconsiderare a predicatului nominal*, EȘE, București, 1986
46. Petrina, Elena, *Limba română. Teorie și aplicații – cu o culegere de exerciții și modele de rezolvare*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1996
47. Popovici, Eusebiu, *Gramatica română*, Ed. librăriei „Școala română”, Suceava, 1921²
48. Sandfeld, Kr. et Hedwig Olsen, *Syntaxe roumaine. I. Emploi des mots à flexion*, Paris, 1936
49. Scraba, Gheorghe D. , *Vorbirea și scrierea românească. Studiu introductiv în filozofia limbii. Gramatică, ortografie, punctuație*, Ed. Librăriei Socec & Comp. , București, 1926
50. Stan, Camelia, *Structuri lingvistice cu elemente neexprimate. O ipoteză de interpretare*, SCL, XLI, nr. 4, 1990, p. 373-376
51. Stati, Sorin, *Teorie și metodă în sintaxă*, EARSR, București, 1967
52. Suchianu, I. , M. Stroescu, *Citire, gramatică și stil pentru clasa a IV-a secundară*, Ed. Librăriei Socec & Comp. , București, 1928⁷
53. Șerban, V. , *Curs practic de sintaxă a limbii române*, EDP, București, 1964
54. Șerban, V. , *Sintaxa limbii române. Curs practic*, EDP, București, 1970² [ed. revizuită și completată]
55. Șerbănescu, Andra, *Elipsa (în propozițiile interogative)*, SCL, XLIII, nr. 1, 1992, p. 93-99

56. Șerbănescu, Andra, *Principiul corespondenței: constrângeri în operațiile de contragere și dezvoltare*, LR, XLI, nr. 1-2, 1992, p. 73-77
57. Șotropa, Dr. C. , *Gramatica limbii române*, Alcalay, [1931⁸]
58. Teodorescu, Ecaterina, *Sunt propozițiile subordonate propoziții autentice ?*, LR, XXVIII, nr. 3, 1979, p. 231-236
59. Tiktin, H. , *Gramatica română. Etimologia și sintaxa*, Ed. Tempo, București, 1945³ [ed. revăzută de I. A. Candrea]
60. Trancu-Iași, Grigore și Const. Dinu, *Limba și literatura românească. Manual pentru clasa III a gimnaziilor și liceelor comerciale de băieți și fete*, Ed. Cugetarea, București, 1938